

İNGİLİS DİLİ FRAZEOLÖGİZMLƏRİNİN YARANMASINDA BİBLİYANIN TƏSİRİ

Günəl Rüstəmovə

Azərbaycan Tibb Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: rustamovagunel@yahoo.com

Xülasə. Xristian mədəniyyətinə aid olan müxtəlif dillərdəki böyük frazeoloji vahid təbəqə, Bibliya mənşəli sayılır və "bibleizmlər" adı altında toplanmasını nəzərə alaraq, məqalədə Bibliyanın ingilis dili frazeoloji vahidlərinin yaranmasında təsiri və rolu araşdırılmışdır.

Açar sözlər: frazeologiya, frazeoloji birləşmələr, bibliya mənşəli frazeologizmlər, bibleizmlər.

THE INFLUENCE OF THE BIBLE ON THE FORMATION OF ENGLISH PHRASEOLOGICAL UNITS

Gunel Rustamova

Azerbaijan Medical University, Baku, Azerbaijan

Abstract. Taking into account that a large group of phraseological units in different languages belonging to the Christian culture is considered to be of biblical origin and is collected under the name "biblical units", the article examines the influence and role of the Bible in the creation of English phraseological units.

Keywords: phraseology, phraseological combinations, idioms of biblical origin, biblical phraseological units.

ВЛИЯНИЕ БИБЛИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ АНГЛИЙСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ

Гюнель Рустамова

Азербайджанский Медицинский Университет, Баку, Азербайджан

Резюме. Принимая во внимание, что большая группа фразеологизмов на разных языках, принадлежащих христианской культуре, считается библейского происхождения и, она собрана под названием «бibleизмы», в статье рассматривается влияние и роль Библии в создании английских фразеологизмов.

Ключевые слова: фразеология, фразеологические сочетания, фразеологизмы библейского происхождения, bibleизмы.

Frazeologiya linqvistik bir sahə olaraq, dilin zənginliyini, ifadəliliyini, obrazlılığını və eyni zamanda dilin köməkliyi ilə ünsiyyət prosesinin emosionallığını, gözəlliyini təmin etməkdə mühüm rol oynayır. Frazeoloji birləşmələr xalqın danışiq dilində obrazların nitqini canlı və koloritli edir, onlara üslubi çalar verir və cümlədə ekspressivlik yaradır.

Frazeologizmlər hər bir dilin orijinal vasitəsi və zənginliyi hesab olunur. Biz müxtəlif dillərin frazeologizmlərini öyrənməklə, həmin dillərin tarixini, xalqın yaşam tərzini və mədəniyyətini öyrənmiş oluruq. Hər bir dilin özünəməxsus frazeologizmləri var və onlar müxtəlif səbəblər əsasında əmələ gəlmişdir. İngilis frazeologizmlərinin yaranmasında da bir sıra mənbələr böyük rol oynamışdır. Bu mənbələrə bədii ədəbiyyatı, xalqın həyat tərzini, əxlaqi görüşləri, adət və ənənələri, Bibliyanı, mifologiyani, inancları, əfsanələri aid etmək olar.

Bibliya ingilis dili frazeologizmlərinin əsas ədəbi mənbəyi sayılır. Bu böyük əsər nəinki ingilis dilini, eləcə də başqa dilləri frazeologizmlər ilə zənginləşdirmişdir. Bibliyanın tərcümələrinin ingilis dilinə olan böyük təsirindən illərdir danışılıb yazılmışdır [5, s.110-111].

Əsrlər boyu müqəddəs kitab–Bibliya İngiltərədə ən çox oxunan və istinad edilən kitab sayılıb. İngilis dilində olan Bibliyadan götürülmüş frazeologizmlərin sayı o qədər çoxdur ki, onları toplamaq, sadalamaq və dəqiq sayını müəyyənləşdirmək qeyri-mümkündür [5, s.111]. Yalnız ayrı-ayrı sözlər deyil, eyni zamanda bütöv idiomatik ifadələr də ingilis dilinə Bibliyadan daxil olmuşdur. Bibliya bir çox müxtəlif yazı üslubunu özündə ehtiva edir: nəzm, hekayə, bədii ədəbiyyat, tarix, hüquq, peyğəmbərlik və bu üslublar baxımından şərh edilməlidir. Bibliyadan götürülmüş və onun təsiri altında əmələ gələn frazeologizmlər “bibleizmlər” adı altında toplanmışdır. Bir çox bibleizmlərin maraqlı etimologiyası vardır və bəzi frazeologizmlər dini hekayələr, dini obrazlardan meydana gəlmişdir. Məsələn:

- “Old Adam”, “Cain” – Biz Bibliyadan öyrənə bilərik ki, Adəm insanlığın uzaq əcdadı hesab olunur. O, nəyi isə düzgün etməmişdir. Adəmin böyük oğlu Kain (Qabil) öz kiçik qardaşını qətlə yetirmişdir. Daha sonra isə Qoca Adəm insan varlığının ilkin günahının əvəzliyi hesab olundu, Kain isə üsyanın və qiyamın əvəzliyinə çevrildi [1, s.130].
- “My Brother’s Keeper” – Bu ifadə istəmədən kiminsə hərəkətinə görə və ya nəyəsə görə məsuliyyət daşımağı ifadə edir (bu halda “brother” sözü hər kəs mənasında işlədilir). Belə ki, Bibliyada Qabil qardaşı Habil qətlə yetirdikdən sonra öz günahını gizlətmək üçün ona verilən “Where is your brother?” sualına “Am I my brother’s keeper?” – “Qardaşıma mühafizə deyiləm” cavabını vermişdir [1, s.130].
- “Can a leopard change his spots?” – Azərbaycan dilində ekvivalenti “Qozbeli qəbir düzəldər”. Bu sual hər hansı bir insanın və ya məxluqun anadangəlmə olan bacarığını, vərdişini dəyişdirə bilmək qabiliyyətini sual altına qoyur [3, s.636].
- “Pearls before swine” – Bu ifadənin ilkin mənası mirvarini, incini onun dəyərini bilməyəcək birinin əlinə verməkdir. İsa peyğəmbər öz davamçılarına məsləhət görürdü ki, Bibliyada yazılan göstərişləri, əmrləri nəzərə alıb, dəyər verməyi bacarmayanlara Bibliya doktrinasını təklif etməsinlər. Bu ifadə daha çox mənfi formada işlənir və atalar sözü kimi də istifadə olunur: “Don’t cast your pearls before swine” [1, s.136].

Bibliya mənşəli frazeologizmlər onların Bibliya prototipləri ilə tez-tez üst-üstə düşür və fərqlənir. Bu xüsusiyyətin bir neçə izahı vardır. Bibliya prototipi hərfi mənada işlənir. Buna müvafiq frazeologizmlər onların məcazi mənada işlənməsi və ya şərh olunması nəticəsində yaranır. Məsələn: “to kill the fatted calf”– “kökəlmiş dananı kəsmək” mənasında işlənmişdir. Sonralar bu ifadə yeni mənada- evdə yaxşı nə varsa, ona qonaq etmək mənasında işlənmişdir [2, s.135].

“A millstone about smb's neck”– ağır məsuliyyət, boynundan ağır bir daş asılmaq deməkdir. Bu frazeoloji ifadə Bibliyada hərfi mənada işlənmişdir və sonralar bir qədər dəyişmiş formada “to have, to hang” feilləri ilə də işlənmişdir. “About” sözü isə “around” sözü ilə əvəzlənərək də işlənə bilər. Məsələn: “A millstone is hanging around one's neck” və yaxud “Somebody has a millstone around his neck”– O çox ağır bir məsuliyyət daşıyır və ya O, çox ağır bir işin altına girib [4, s.191].

Bibliyada qeyd olunan orijinal ifadənin sonradan yaranan variantları da yeni frazeologizm yarada bilər. Məsələn: “to live on the fat of the land” – cah-cəlal, var-dövlət içində yaşamaq, yağ içində böyrək kimi üzmək mənasını verir. “To live on the fat of the land” variantı Bibliya prototipi “eat the fat of the land” frazeologizmini sıxışdırıb aradan çıxarmışdır və Bibliya prototipi ümumi istifadəyə daxil olmamışdır [4, s.191].

Obrazlı Bibliya frazeoloji birləşmələrinin tərkibi dəyişə bilər. Məsələn: “a drop in the bucket” – “dənizdə bir damla” ifadəsi Bibliya kitabında verilmiş “Behold the nations as a drop of a bucket” – ifadəsinin dəyişmiş variantıdır. “Gall and wormwood” – mənası: nifrətə layiq, mənfur – frazeoloji birləşməsində Bibliyadakı prototipi ilə müqayisədə “the wormwood and the gall” – söz sırası dəyişmiş və artikllər atılmış formada işlənməyə başlamışdır.

Bir çox Bibliya ifadələri müasirləşmiş, arxaik forması atılmağa başlamışdır. Məsələn: “not to let one's left hand know what one's right hand does” – sol əlin gördüyü işi sağ əl bilməməlidir. Bu ifadə Bibliyada belə qeyd olunmuşdur: “When thou doest alms let not thy left hand know what thy right hand doeth” – “Sədəqə verəndə sağ əlin verdiyini sol əl bilməməlidir” [4, s.192].

Frazeoloji vahidlərin komponentləri Bibliyada hərfi mənada işlənmişdir, lakin dəyişdirilmiş birləşmə əmələ gətirmirlər. Məsələn: “Loaves and fishes” frazeologizmi torpağın bərəkətini, ruzisini bildirir. Loaves- çörək və fishes- balıq evangel inancında deyilir ki, İsa peyğəmbər onu dinləməyə gələn yüzlərlə adama beş çörək və iki balıq yedirmişdir. Bibliya kitabında loaves və fishes sözləri “loaves and fishes” olaraq yox, ayrılıqda işlənmişdir: “There is bread here, which hath five barely loaves and two small fishes; but what are they among so many?” – “Burada bir oğlan uşağı var, beş yavan çörək və iki balaca balığı var, lakin belə çoxluğa bu bəs edərmi?”

Bir çox frazeoloji ifadələrin etimologiyası Bibliya sujeti ilə bağlıdır və orada frazeologizmin yalnız bir komponenti qeyd olunur. Məsələn: “a doubting Thomas” – inancsız Foma. Bu ifadə evangel əfsanəsindən yaranmışdır. Apostollardan biri Fomaya İsa peyğəmbərin asılacağı bazar haqqında xəbər verdikdə inanmamışdır [4, s.192].

“Forbidden fruit”- qadağan olunmuş meyvə frazeologizmi də Bibliya sujeti ilə bağlıdır. Bu meyvə, təbii ki, alma idi, lakin meyvənin adı Bibliyada qeyd olunmamışdır. Allah Adəm və Həvvanı yaradarkən onlara bilik ağacının meyvəsinə toxunmağı qadağan etmişdir. Bu birləşmənin köməyi ilə isə atalar sözləri də yaranmışdır. “Forbidden fruit is sweet” – Qadağan olunan meyvə şirin olar [1, s.136].

Digər bir frazeoloji vahid – “a fly in the ointment” – “bal çəlləyində milçək” aşağıdakı Bibliya mətninə əsaslanmışdır:

“Dead flies cause the ointment of the apoth to send forth a stinking savour; so doth a little folly him that is in reputation for wisdom and honour” [5, s.112].

“The massacre (və ya slaughter) of the innocents” – günahsızların qırğını frazeologizmi də Bibliyadan gəlir. Bibliyada deyilir ki, İuda çarı İrodaya xəbər çatır ki, İsa peyğəmbər dünyaya gəlib və bütün iudalılar onu çar adlandırırlar və İoda fərman verir ki, Vifləmdə bütün

yeni doğulan körpələr öldürülsün. Evangel hekayəsində “the massacre of the innocents” birləşməsinin heç bir komponenti məcazi mənə daşımır və frazeologizm originalda hesab olunmur [4, s.192].

Bəzi frazeoloji birləşmələr söz oyunu nəticəsində də yarana bilər. Məsələn: “the Land of Nod” frazeoloji birləşməsi söz oyunu nəticəsində yaranmışdır. “Nod” sözü ümumi isim kimi mürəbbi, xüsusi isim kimi isə Bibliyada yer adıdır. “The Land of Nod” dedikdə, ilk öncə yuxuya gedərkən düşdüyümüz mistik bir diyar və ya yer aqlımıza gəlir. “Nod” həqiqətən də mistik bir yer idi, lakin bizim fikirləşdiyimiz kimi dinc yuxu mənasını vermir, əksinə, iztirabların olduğu sürgün yer mənasını verirdi. Bu ifadənin mənşəyi belə bir əfsanəyə əsaslanır ki, Bibliyanın ilk səhifələrində qeyd olunub ki, Qabil qardaşı Habil öldürəndən sonra Allah onu Edendən, yəni cənnətdən Şərqə atmışdır. Bu ifadəni daha sonralar Conatan Svift də bu mənada işlətmişdir: to go into the land of Nod- yatmağa getmək [1, s.135].

Bibliya mənşəli frazeologizmlər donmuş sitatlar deyil, heç bir dəyişikliyə məruz qalmamış hesab olunmur. Müasir ingilis dilində həmin ifadələrdən bir çoxu zaman-zaman variasiya oluna bilər, yeni frazeologizmlər meydana gələ bilər. Məsələn, “cast in (cast və ya throw in) one's lot with smb.” – ömrünü kiminləsə bağlamaq; “to proclaim from the housetops”- “to cry (shout) from (upon) the housetops” – hər yerdə danışmaq, xəbər yaymaq; “a drop in the bucket”- “a drop in the ocean”- dənizdə damla.

Bibliya mənşəli frazeologizmlərin variantları ixtisar nəticəsində yarana bilər. Belə variantların mənası dəyişməz qalır, lakin kəmiyyətə bir və ya bir neçə variantda ola bilər. Məsələn: “the crumbs which (that) fell from the rich man's table= crumbs from the rich man's table=crumbs from the table – bar stolundan qırıntılar. Bibliyada bu ifadə hərfi mənada işlənmişdir [4, s.193].

Bir sıra hallarda Bibliyadan alınan frazeoloji vahidlərin emosional cəhəti dəyişə bilər. Məsələn, yuxarıda qeyd etdiyimiz “not to let one's left hand know what one's right hand does” frazeoloji birləşmənin arxaik forması müasirləşdirilmişdir. Bəzən frazeoloji ifadənin forması dəyişmədən, onun emosional çaları dəyişə bilər. “Filthy lucre”- “mənfur metal” müasir ingilis dilində ironiya yaxud da zarafat mənasında işlənir. Lakin Bibliyada bu ifadə mənfi çalarlıq bildirir [5, s.111].

Beləliklə, Bibliya ingilis dilinin və frazeologiyasının ən zəngin mənbəyi kimi xidmət etdiyindən, bibleizmlər ingilis dilində möhkəm şəkildə yerləşdirilmişdir. Çox sayda Bibliya ifadələri ingilis dilinə assimilyasiya olunub və onlar artıq Bibliya ilə assosiasiya olunurlar, sitat halına çevrilib, klişe kimi səslənilir.

Ədəbiyyat

1. Garasharli C. Language and Culture (English-speaking countries). Baku, «Elm və təhsil», 2014.
2. Veliyeva N. Theoretical issues of stylistic lexicology. Baku, 2014.
3. Кунин А.В. Англо-русский фразеологический словарь. М.: ГИИНС, 1955.
4. Кунин А.В. Курс фразеологии современного английского языка. Москва, «Высшая школа», 1986.
5. Смит Л.П. Фразеология английского языка. Москва, 1959.